

Hans Bott, *Bajuwarischer Schmuck der Agilolfingerzeit, Formenkunde und Deutung* (Schriftenreihe zur bayerischen Landesgeschichte, izdaja Kommission für bayerische Landesgeschichte bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Band 46), München 1952, 241 str., 21 tabel.

Bavarska akademija znanosti je v svoji seriji izdaj bavarske zgodovine izdala sedaj 46. zvezek, v katerem Hans Bott obravnava bajuvarski nakit iz Agilolfingovskega časa, to je iz časa, ko so Bajuvari naselili Bavarsko in tik po njih naselitvi. V svojih izvajanjih se je avtor omejil le na ženske grobove ter na njih nakit. Ni pa uporabil vsega gradiva, temveč samo posamezne objekte, ki pripadajo raznim vrstam nakita. Tudi velik del raznih oblik nakitnih predmetov je prav tako pustil ob strani (na primer razne jagode ogrlic, zaponke itd.), ker jih v svojih sklepih ne smatra za dovolj karakteristične.

Celotno gradivo je avtor razdelil v nekoliko glavnih oddelkov po vrstah obravnavanega nakita, kakor fibule, okrasni brakteati, zlati križčki in podobni predmeti, uhani, ostali predmeti in prebite okrasne ploščice. V vsakem od teh oddelkov pa v pododdelkih razpravlja o posebnih tipoloških vrstah, ki jih je zbral v celoto. Tako pri fibulah obravnava 5 različnih vrst.

Ločne fibule (Bügelfibeln) v bajuvarskih grobiščih pripadajo raznim skupinam. Razločki se vidijo v obliki glave, ki je lahko polkrožna ali pa štirioglata, dalje v obliki noge in v obliki ornamentike. V večini primerov pa ti izdelki pripadajo etnično drugim izdelovalcem ali so nastali vsaj pod njihovim vplivom (Alamanov, Frankov, Gepidov in Langobardov). Imamo pa tudi še nekaj posameznih elementov na nekaterih fibulah, ki jih avtor pripisuje Vzhodnim Gotom, dalje skandinavskemu vplivu, a v najstarejših fibulah tudi türinško-markomanskemu vplivu. Najbolj izrazit je na vsak način langobardski vpliv ali celo import, posebno v nekoliko kasnejšem času, medtem ko drugi elementi stopajo v ozadje.

Ptičje fibule, najdene na Bavarskem, se po avtorjevem mnenju ne morejo še pravilno oceniti.

Fibule S so našli v večjem številu. Avtor med starejšimi razlikuje dve skupini, od katerih je ena okrašena v globinskem rezu, druga pa s prečnimi vrezi. V glavnem so iste kakor langobardske. V skupino fibul S spadajo tudi nekatere živalske fibule z nazaj obrnjeno glavo in s podvitim repom. Po avtorju so te frankovskega izvora. Vpliv na razne fibule S opazamo tudi od strani alamanskih delavnic. Mlajše fibule te vrste so navadno okrašene z almandini v celicah. Sčasoma se te fibule po celi površini izpolnijo s steklom oziroma almandini, ki so vloženi v celice. Tudi takšne imajo prvenstvene analogije v langobardski ostalini. Vendar pa imajo nekatere fibule te vrste iz kasnejših časov, ko so postale že izredno enostavne, paralele tudi v frankovskih krajih.

Vrtinčaste fibule (Wirbelfibeln) so prav tako dosti pogostne. Imamo fibule s tremi ali pa štirimi glavami. Starejše fibule te vrste so ornamentirane v globinskem rezu, a mlajše z vloženim steklom. Največ analogij imamo med langobardskim gradivom.

Ploščate fibule (Scheibelfibeln) kažejo večjo enotnost kakor fibule S in vrtinčaste fibule. Starejši tipi, okrašeni s ploščatimi almandini, in nekatere druge vrste imajo skupne stične točke z raznimi merovinškimi formami. Največ analogij je med alamanskim in frankovskim gradivom. Na področju Bavarske imamo dokaj importiranih primerov. Avtor domneva, da spadajo sem vsaj tisti objekti, ki so okrašeni z almandini. Tako naj bi bile ptičje fibule z almandini delno importirane z zahoda, delno pa iz vzhodnogotske Italije. Tudi langobardska zlatarska obrt je dala nekaj elementov. Kot posnemanje dragocenih fibul v zlatu so nekatere fibule lite v bronu z navadno geometrijsko ornamentiko.

Okrasne brakteate je razdelil avtor na 7 pododdelkov, kjer se pa v mnogo primerih zadržuje le na posameznih kosih oziroma fibulah. Ti se javljajo v splošnem relativno kasno, ko so se razne starejše gotsko-frankovske forme že izživele. Brakteati, ki so jih našli na Bavarskem, so se izključno nosili kot broše.

Med najbolj karakteristične takšne fibule spada brakteat »A« iz Giesinga z odtisnjeno ptičjo figuro na sredi, dalje brakteat iz Inzinga z dvema levoma ob križu; v njem vidi avtor zvezo s koptskimi vzori (koptski pečat za odtiskovanje hostij). Za brakteat »B« iz Giesinga s tremi figurami, od katerih srednja razprostira roke na ostali dve, ki sta narejeni nekoliko nižje, išče avtor izvor v bizantinskih in kasno rimskih vzorih. Bronasta ploščata fibula iz Auinga ima narejeno glavo en face, brez brade in z lasmi, ki se zvončasto uvijajo okoli glave. Ta fibula ima svoje analogije v rensko-hessenski deželi in verjetno pripada neki tamkajšnji delavnici.

V mnogih brakteatih te vrste vidi avtor tudi prve stopnje krščanstva na bavarskih tleh. Tako sodi, da bi fibula iz Auinga in podobne lahko predstavljale Kristusovo glavo, ki bi bila v tem primeru tudi najstarejša predstava Kristusa severno od Alp. Prav tako bi, ne glede na izpovedovanje krščanske vere, v takem primeru lahko pomenila kak krščanski simbol tudi fibula iz Inzinga in brakteat »B« iz Giesinga, poleg nekaterih drugih, ki jih pa avtor ni detajlno obravnaval.

Po tehnični izdelavi stoje zelo blizu zgornjim brakteatom tudi nekateri obeski, ki so bili prav tako odtisnjeni in imajo razne likovne predstave. Vendar se pa ti vsebinsko razlikujejo. Takšna sta obeska iz Altessinga, ki imata podobo človeške glave z brado, in priveska iz Regensburg-Sallerna s stilizirano štirinožno živalsko podobo, ki ima oko izdelano iz almandina. Posebno v zadnjih obeskih vidi avtor langobardski vpliv.

Obeski, ornamentirani v filigranu, pa nimajo nič skupnega z brakteati, toda avtor jih je uvrstil v to skupino v glavnem zaradi njihovega izvora in njihovega značaja. Obeski so zvončasti ali pa v obliki lista in v obliki lire. Ornamentirani so s filigranom. Po avtorjevem mnenju so langobardskega izvora. V zvezi s takšnimi obeski se rade uporabljajo tudi razne jagode iz ametista v obliki mandeljnov ali pa vodne kapljice.

Med relativno dokaj česte predmete spadajo tudi križci, izdelani iz zlate pločevine. Svoje analogije in svoj izvor imajo v langobardski kulturni ostalinini. V zvezi z njimi se avtor spušča tudi v vprašanje širjenja krščanstva med Bajuvari. Sodi pa, da je namen takšnih križcev bil omejen le na uporabo v grobovih.

Uhane deli avtor tipološko na nekoliko skupin, od A—F, ter na uhane zahodnega izvora. Med prvimi imamo uhane v obliki dvojnega tetraedra z granulacijo, filigranom in almandini. Dalje imamo grozdaste tipe z zvončastim, koničnim ali cilindričnim vratom, s filigranom in granulacijo, prebite luničaste uhane, uhane s cvetličasto jagodo in uhane s košarico. Ti uhani imajo svoje analogije na vzhodu v Bizancu in avarski ostalinini Panonije, nekateri pa tudi na jugu (uhani s cvetličasto jagodo).

Veliko manjše je število uhanov, ki so po obliki ter materialu veliko bolj skromni in ki so nastali pod zahodnim vplivom. Prvenstveno so to obročki s petljo na obročku ali pa z delno ploščato kovanim in nekolikokrat preluknjanim delom obročka. Včasih so tu tudi razni priveski. En tip uhanov pa ima na enem koncu tudi kocko.

V oddelku ostalih nakitnih predmetov se je avtor zadržal na zapestnicah, prstanih in lasnicah. Med zapestnicami ne vidi nikakršnih posebnih oblik in tudi ne možnosti kakega posebnega razvoja. Pod vzhodnim vplivom so odprte votle zapestnice z lijakastimi konci in zapestnice z zoomorfnimi konci. Masivno lite zapestnice z razširjenimi konci in vložnimi almandini so pa po avtorjevem mnenju nastale pod frankovsko-gotskim vplivom. Domačo izdelavo pa predstavljajo navadnejše zapestnice, kakor so na primer

zapestnice s kijastimi konci in zapestnice z razširjenimi konci v obliki pečata.

Podobno mnenje kakor o zapestnicah ima avtor tudi o prstanih. Nekatere oblike imajo svoj izvor še v antični ostalini, druge naj bi bile zahodni import (prstani s monogrami), nekateri pa naj bi bili južnega izvora.

Dokaj pogostne so lasnice, ki se razlikujejo po obliki glavice, od katerih avtor nekatere pripisuje zahodnemu vplivu po antičnih vzorih, druge pa tudi vzhodnemu vplivu, ker izhaja iz predpostavke, da so lasnice, najdene v Panonski ravnini, avarska ostalina.

V ženski noši zahodnega dela jugovzhodne Nemčije zavzemajo posebno mesto prebite in okrogle bronaste ploščice, ki so rabile kot okrasni okovi na žepih, pa tudi na drugih mestih obleke. Vzori za takšne ploščice so za bavorske primere neke na zahodu. Ploščice so izdelane v obliki različno narejenih koles, tudi dveh do treh koncentričnih koles, ki so bila linearno geometrično prebita. Poleg teh najdemo pogosto tudi druge bogatejše forme, v katerih avtor vidi živalske in človeške podobe. Avtor sodi, da te ploščice predstavljajo simbolične in magične predmete v zvezi s simbolom sonca. Posamezne pa skuša tolmačiti tudi na druge načine, posebno v zvezi s krščanstvom.

V zvezi s temi ploščicami stoji še nekaj drugih prebitih nakitnih objektov. Predvsem so to deli prebitih členov verižic. V isti tehniki je izdelan tudi križ.

Avtor nam je podal na temelju bajuvarskih grobnih ostalin odnos in karakter predvsem ženskih grobnih najdb od zgodnjega 6. stoletja do začetka karolinške dobe. Sklepa, da ni mogoče ugotoviti etničnih različkov, temveč da lahko govorimo samo o čisto umetnostno-obrtnih pojavih. Vendar pa se tudi na temelju teh elementov dajo ugotoviti posamezni detajli, ki so v ozki zvezi z različni zgodovinskimi momenti. Tako avtor sklepa, da so najstarejše fibule, najdene na Bavarskem, še pod vplivom zgodnjelamanskih izdelkov. Bajuvari so pri doselitvi prvotno uporabljali še predmete oziroma nakit, izdelan v sosednji alamanski deželi. V celi vrsti fibul z globinsko vrezanimi ornamentami se opaža močan odraz zahodnega frankovskega kulturnega kroga. Avtor v tem primeru sluti nek zgodovinski vzrok. Ker so frankovske importirane fibule omejene na prvo polovico 6. stoletja, naj bi naselitev Bajuvarov v vzhodni Retiji bila izvršena po izrecni želji merovinškega kralja. Med izredno zanimivimi skupinami fibul so fibule iz Straubinga; te pripadajo trem kulturnim krogom: frankovskemu na srednjem Renu, gepidskemu v Donavski dolini in zgodnjelangobardskemu, ki je bil verjetno še na Češkem. Najdbe objektov zgodnjelangobardskega kulturnega kroga kažejo po avtorjevem mnenju na možnost posredovanja Bajuvarov pri zamenjalni trgovini med Alamani in Franki na eni ter Langobardi na drugi strani, posebno tedaj, ko so Langobardi živeli v Panonski ravnini. Prav tako se med gradivom Bajuvarov nahajajo predmeti, ki kažejo na langobardski kulturni krog s področja Čedada. Avtor misli, da je šla zveza med Italijo in Bavarsko čez Brenner, dalje skozi doline Inna, Isara in Salzacha. Po tej poti naj bi po avtorju dospeli na Bavarsko tudi bizantinski luničasti in košarkasti uhani. Še močnejšo zvezo z langobardsko državo v severni Italiji oziroma s čedadskim okrajem potrjujejo tako imenovane fibule S in nekateri drugi objekti. Vendar je pa bil istočasno dotok tudi še z vzhoda.

Avtor sklepa, da Bajuvari, ko so stopili na zgodovinsko področje, niso imeli še nikakršnih lastnih tipov fibul, temveč so uporabljali tuje izdelke. Šele v 7. stoletju, v času politične samostojnosti imamo tudi pri Bajuvarih samostojne umetnostnoobrtne izdelke. Vendar pa imamo tedaj v mlajših grobiščih z grobovi v vrstah (Reihengräber) frankovsko-langobardski vpliv oziroma tuje importirane izdelke. Poleg tega se dokaj močno odraža tudi bizantinsko-bavarski vpliv, ki se drugače v alamansko-frankovski ostalini, razen nekaj importiranih predmetov, ne opaža. Bajuvarski uhani se dele lahko v dve glavni skupini. Ena kaže na bizantinske delavnice, druga pa na

pontske, obe sta pa prodrli po Avarih na Bavarsko. Avtor misli, da se nekateri objekti, kot so luničasti, grozdličasti in košarkasti uhani, lahko tolmačijo že kot tipičen bajuvarski pojav. Vpliv avarskih okrasnih predmetov pa ni viden pred odhodom Langobardov iz Panonske ravnine. Pisani viri ne povedo nič o vprašanju prodiranja Avarov in Slovanov proti zahodu. Samo skromne najdbe, pravi avtor, nam govorijo o njih naseljevanju. Dokaj izrazito je pa v mlajši bajuvarski ostalini tudi čisto merovinško oblikovanje. Vendar se opaža splošno osiromašitev tako v tehnični izdelavi, kakor v iznajdljivosti izvajanja novih tipov. Zato sklepa avtor, da so lokalnim potrebam mlajšega časa zadoščale le vaše delavnice.

Zenski bajuvarski grobovi, katere je uporabil tudi avtor, imajo nekaj okrasov, ki dajejo možnost sodbe tudi o duševnem življenju in verovanju tedanjega časa. Medtem ko cela vrsta grobov daje vtis čistih poganskih pokopov, imamo tudi nekoliko krščanskih motivov in likov. Predvsem so tu križci iz zlatih lističev, dalje križ v prebiti tehniki itd. Med vsemi temi predmeti pa nimamo nobenega, ki bi ga mogli pripisati zgodnjekrščanskemu delu provincialno rimskega izvora. Skoraj vse objekte te vrste stavi avtor v 7. stoletje, najstarejše pa v čas prihoda Bajuvarov. Sam avtor pa priznava, da je danes na temelju le dosedanjih najdb izredno težko ugotoviti, kateri veri naj bi pripadali nosilci teh krščanskih znakov. Avtor misli, da so ti znaki verjetno predstavljali nekdanjim lastnikom le magično moč. Zdi se, da je pri Bajuvarih še dolgo časa trajalo poganstvo, ki je bilo le postopno izrinjeno po krščanstvu. To dokazujejo cela grobišča, ki nimajo nikakršnega krščanskega znaka. Po sodbi avtorja bi najdene podobe nove vere mogle imeti kako vlogo mogoče le v življenju posameznih rodbin. Mogoče je tudi, pravi avtor, da je v Bavarski v tem pogledu plemstvo bilo nosilec novih idej, ker v 8. stoletju postane prvi borec krščanstva.

Avtor je v svoji razpravi povezal sicer že v glavnem znano gradivo v celoto in nam tako podal izredno zanimivo sliko, ki se, kakor sam pravi, pač lahko nanaša le na umetnostno-obrtno izdelke tedanjega časa. Kljub temu je v mnogih momentih skušal pritegniti tudi zgodovinska dejstva in tolmačiti z njimi pojav posameznih posebnosti v umetnostno-obrtniških izdelkih. Kolikor so seveda zgodovinska sklepanja točna, toliko bodo točna tudi sklepanja o takšnih pojavih, vzrokih raznih vplivov, vzrokih posameznih importiranih primerov itd. Vendar pa vsaj za sedaj tudi avtor ni mogel razjasniti posameznih momentov tam, kjer nima podlage v zgodovinskih virih. Kljub bogatim najdbam je gradivo vendar še preskromno. Zato so nekateri sklepi, vključno tudi nekatere, ki so podkrepjeni z zgodovinskimi dejstvi, še vseeno premalo dokumentirani, čeprav so lahko dokaj verjetni. Vsekakor je pa avtorju iz danega gradiva uspelo izluščiti vse, kar se je dalo dobiti. Ne samo za arheologa, prav tako tudi za zgodovinarja zgodnjega srednjega veka je avtorjeva razprava izredno koristna, ker razjasnjuje že marsikake momente medsebojnih stikov raznih kulturnih krogov na področju Bavarske.

Josip Korošec

Rad vojvodjanskih muzeja, 1, Novi Sad 1952, 256 str.

Letos je v Novem Sadu izšla prva številka novega periodičnega glasila, ki je posvečeno raznim muzejskim vejam in ki ima nalogo, da kot glasilo podaja rezultat znanstvenega, terenskega in muzejskega dela muzejev v Vojvodini.

Gradivo, obravnavano v tem glasilu, ki je deljeno na razprave, poročila in gradivo, lahko razdelimo na posamezne veje, ki predstavljajo zaključeno celoto. V zelo velikem številu so zastopane razprave in poročila arheološkega značaja, ki kažejo veliko zaanimanje in delovanje vojvodinskih muzejev na tem področju.

Iz predzgodovine nam podaja Rastko Rašajski poročilo o raziskovanju predzgodovinske naselbine na »Matejskem Brodu« v bližini Novega Bečea.